

Микитюк, Оксана. «Лінгвостилістичне наповнення творів Дмитра Донцова (аспект антонімії)». *Лінгвостилістичні студії*, вип. 18, 2023, с. 49–60.
Mykytiuk, Oksana. "Linguostylistic Content of Dmytro Dontsov's Works: Aspect of Antonymy". *Linguostylistic Studies*, iss. 18, 2023, pp. 49–60.

УДК 81'1:81'373.422

<https://doi.org/10.29038/2413-0923-2023-18-49-60>

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНЕ НАПОВНЕННЯ ТВОРІВ ДМИТРА ДОНЦОВА (АСПЕКТ АНТОНІМІЇ)

Оксана Микитюк

Національний університет «Львівська політехніка»,
Львів, Україна

У статті порушено проблему лінгвостилістичних особливостей творів Д. Донцова на матеріалі антонімів. З'ясовано, що антонімія у творах мислителя часто є авторським новотвором, який віднаходить свою специфіку лише в певному смисловому оточенні. Уживані в Д. Донцова антоніми роблять текст чітким, виразним, образним, аргументованим та емоційним.

Ключові слова: лінгвостилістика, лексико-стилістичне навантаження тексту, антонімія, ідіостиль, Д. Донцов.

LINGUOSTYLISTIC CONTENT OF DMYTRO DONTSOV'S WORKS: ASPECT OF ANTONYMY

Oksana Mykytiuk

Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

One of the important tasks of modern linguistic stylistics is the study of publicist texts, which provide not only relevant information, but also catalyze the author's implicit worldview. The article highlights the issue of linguostylistic content of D. Dontsov's works, laying emphasis on the study of antonyms. It has been revealed that antonymy in the works of a thinker is often an author's innovation that manifests its specificity only in a certain semantic environment. The antonyms used in D. Dontsov's works make the texts expressive, figurative, argumentative, and emotional. The stylistic significance of antonymy is obvious.

The study findings prove that antonyms are an effective means of actualizing the statement and enhancing the semantic effect of the words used. Antonyms directly or indirectly show the author's attitude to reality, reproduce his intentions, and allow introducing the thoughts of other authors into the structure of the text. The vertical division of the text language is revealed through dialect lexemes. Dialectisms, used as antonyms to commonly used words, show the ancient roots of the Ukrainian language, and stylistically reinforce what is being said. The originality of the publicistic style is reinforced by antonyms connected with the military aspect of life, which underpin the political postulates of a great journalist.

Antonyms are important for the lexical-stylistic content of the text. Each antonym pair convinces of the correctness of D. Dontsov's thoughts. The stylistic dexterity of the thinker is

conveyed by antonymy based on intertextuality, which allows a reader to recall the quotations from the Bible, the aphorisms of H. Skovoroda, I. Kotliarevsky, and others. The antonymy in D. Dontsov's works provides additional information to what is described. It is a powerful factor of emotional and expressive influence on the reader and clarifies changes in the social and political situation.

Key words: linguistic stylistics, lexical and stylistic text filler, antonymy, idiostyle, D. Dontsov.

Вступ. У центрі дослідження лінгвостилістики перебуває текст, який маркований низкою стилістичних елементів, що емоційно підсилюють авторське мовлення.

Формування лінгвостилістики як науки, джерела цієї дисципліни, основні поняття та стилістичні ресурси визначає праця «Стилістика української мови» (Мацько). Комплексний аналіз експресивних виражально-зображальних засобів національної мови подано у В. Чабаненка (Чабаненко). Особливе значення для фокусування лінгвостилістики як окремої царини знань дають лексикографічні джерела, які систематизують та впорядковують поняття та категорій (Коломієць; Святовець).

Лінгвостилістика міждисциплінарна за своєю суттю і базована на знаннях з історії, культурології, літератури, які діяльнісно впливають на суспільну думку. Однак найтісніше лінгвостилістика пов'язана з мовознавчими дисциплінами, серед яких вагомими є лінгвістика тексту (Богдан; Кочан; Єщенко), прагмалінгвістика (Космеда; Бацевич, *Нариси з лінгвістичної*), етнолінгвістика (Голубовська; Барилова), комунікативна лінгвістика (Бацевич, *Нариси з комунікативної*), а також психолінгвістика, риторика, культура мовлення тощо.

Розуміння мовної картини світу зазвичай базовано на системі лексико-семантичних мовних засобів, використання яких у творах публіцистики дозволяє зрозуміти культурно-історичне тло, тогочасну політичну ситуацію та роль людини у зміні довколишнього світу. Чільне місце науковці відводять лінгвостилістичній специфіці текстів всеукраїнських ЗМІ, зокрема заголовкам як мотиваційним комплексам для прочитання статті (Савчук). Осмислення тексту на тлі соціального чинника є об'єктом опису низки ґрунтовних досліджень (Жайворонок; Селіванова).

Значний пласт аналізованої літератури відтворює вагомість лінгвостилістики для вивчення різних аспектів мови, серед яких антонімія посідає окреме місце. Показовою для вивчення антонімії є когнітивна семантика, яка «розглядає значення як ментальне явище, пов'язане зі способами тримання, збереження й обробки інформації людським мозком» (Селіванова 239). У мовознавстві описано логічний та мовний підхід у системі антонімії, подано класифікацію антонімів І. Межуєва (Межуєва 364), звернено увагу на засоби лексичної антонімії та внутрішньої антонімії фразеологічних одиниць (Карпова). Проте лексико-стилістична специфіка антонімів з проєкцією на твори Д. Донцова не була предметом розгляду, що й зумовлює актуальність дослідження.

Мета дослідження: проаналізувати лінгвостилістичне наповнення творів Д. Донцова на основі антонімії. Поставлена мета передбачає такі завдання: відтворити погляди автора крізь призму антонімії; довести, що антонімія є чинником суспільно-політичного навантаження твору; з'ясувати стилістичний аспект антонімії у Д. Донцова.

Матеріал і методи дослідження. Джерелом для роботи є твори Д. Донцова з 10-томового видання (Донцов, *Вибрані*) та окремі праці: «Дух нашої давнини» (Донцов, *Дух*), «Націоналізм» (Донцов, *Націоналізм*), «Хрестом і мечем» (Донцов, *Хрестом*).

У роботі застосовано загальнонаукові та лінгвостилістичні методи. Серед загальнонаукових основними є: метод спостереження, що визначає доречність вибору матеріалу; метод емпіричного аналізу, який дозволяє класифікувати, узагальнювати та описувати джерельну базу. Щодо лінгвостилістичних методів, то послуговуємося інформаційно-смысловим методом, що ілюструє позицію автора; методом контекстуального аналізу, оскільки важливою є інтерпретація лексем у межах твору як цілісної системи з певним ідеологічним підкладом; методом текстоцентричного аналізу, де опис мовного змісту йде від тексту до семантики слова; методом контекстуального аналізу, бо контекст є смислотвірним чинником.

Результати дослідження та дискусія. Публіцистичний стиль від часу свого існування передбачає вживання щонайбільшої кількості мовних засобів, які допомагають сприйняти інформацію, що є на вістрі часу. Учені неодноразово наголошують, що стилістично маркованими є тропи та стилістичні фігури, проте на стилістичне забарвлення текстів Д. Донцова також впливає суспільно-політична термінологія (особливо з метафоричними дефініціями), інтертекстуальні елементи (зокрема, вплетена у формат публіцистики художня лексика), лексико-семантичні відношення у словах (синонімія, антонімія, паронімія) тощо. На сьогодні ще недостатньо опрацьоване філософське підложжя антонімів, хоча ця категорія слів є дієвою характеристикою авторського задуму.

Зазвичай двоїстість світу увиразнено через антоніми, які вправно поляризують реалії та додають до сказаного чіткості та точності. Антоніми відтворюють екзистенційну суть протистояння, бо людина здатна зіставити найрізноманітніші поняття в культурології, соціології, філософії, літературі, мові, (також) математиці, фізиці тощо. Бінарність (від лат. *bis* – *двічі*) світу є універсальною категорією, позаяк маємо життя та смерть, добро та зло, щастя – нещастя, любов – ненависть, що визначають сутність людського існування.

Важливість опозиції в житті Д. Донцов визначає сам. Мислитель цитує твір Г. Ферреро «Промова до глухих», у якому вмотивовано вміння зіставити добре – зле, красу – гидоту, правду – похибку, бо лише тоді людина «може розрізнити свої вартощі й протиставити їх протилежним, коли відділяє їх ясною лінією, визначеною межею» (Донцов, *Вибрані 7: 165*). Філософські роздуми Г. Ферреро вказують на необхідність чітких

кордонів у всьому, бо коли межі знівельовано, то добро й зло, правда й помилка, гарне й гидке – усе перемішується. Прикметно, що антонімна пара *добро – зло* є також визначальною у Франковому вірші, надрукованому 1895-го року: «*Не може при добрі той жити, Хто хоче **злу** й **добру** служити. Бо хтівши догодить обом. Він швидко стане зла рабом*». Ці аксіоматичні слова є символічним дороговказом твердої поведінки, тому національні класики повсякчас ретранслюють та повторюють їх.

Стилістичне навантаження творів Д. Донцова посилює антонімія, яку вжито 1) для показу структурування суспільства, 2) як характеристику ознак, станів, моралі суспільного устрою, 3) як текстотвірний чинник завдяки лексемам *любов – ненависть* та *правда – брехня*, 4) для підсилення ідеї певної персони, 5) з метою експресивного наснаження тексту через нанизування антонімів, 6) для відтворення ідеї історичних постатей через цитування.

1. Структурування суспільства, характеристика засадничих ідей

Спільні ознаки в системі антонімів приховано в самому характері людського мислення, тому що в нашій свідомості поняття існують парами: одне слово викликає уявлення про протилежне інше. Лінгвістичне поняття антонімії пов'язано з логічним членуванням дійсності на видові та родові поняття. Лише назви видових понять, співвідносні за змістом (здебільшого з якісними, кількісними, часовими, просторовими значеннями), є антонімами. Наприклад, розмір – це родове поняття, тому в антонімні відношення входять слова *великий – малий* (це видове поняття). Проте політичний дискурс Д. Донцова не засновано на поділі на назви видових та родових найменувань, що присутні в класичній лексикології, а творить цілковито іншу антонімію, яка побудована на основі назв людей, політичних (чи суспільних груп). Найбільше антонімних пар характеризує структурування суспільства, бо маємо: *праві і ліві верстви* (Донцов, *Дух* 6), *доосередні й відосередні сили суспільства* (Донцов, *Дух* 11), *меншість – більшість* (Донцов, *Націоналізм* 189), *активний – пасивний* (Донцов, *Хрестом* 83). Ці антоніми формують основу для розуміння різних суспільних ієрархій, яким Д. Донцов надає особливого значення (Т. Шевченко теж визнавав поділ на козаків і свинопасів). Мислитель доводить, що змагання між суспільними силами, що стоять по різні полюси, є найважчим типом утвердження правди, бо це «змаг між законом Божим і диявольським» (Донцов, *Дух* 11). Крім антонімів *більшість – меншість*, *відосередні й доосередні* (сили) тощо, підвищує увагу до сказаного звернення до лексем *Бог і диявол*, які загострюють відчуття справедливості.

Часто антонімія у творах мислителя індивідуально авторська, приміром, *шляхетний – підлий* є антонімами лише в контексті. Оскільки лексема *шляхетний* – це аристократичний або з високими моральними якостями, лексема *підлий* стосується моральної ознаки та викликає осуд, тому для загальноомовної антонімії відсутнє родове поняття, на основі

якого могло б бути утворено протиставлення. І. Карпова визначає такий тип протиставлень терміном «антонімічна асиметрія», яка «виявляється в тому, що один з антонімів завжди семантично складніший, ніж інший, тому що містить приховане заперечення» (Карпова 31) (напр., *різкий* – це ще й неприємний).

Антонімна пара **активна** *якість* – **пасивна** *кількість* дає розуміння потреби в сильній керівній верстві та структуруванні суспільства, бо **активна** *якість* *завжди імponує пасивній кількості* (Донцов, Хрестом 83). Отож ми маємо певну оцінку дій людини з погляду автора. В «антонімних значеннях» «виразно й рельєфно виявляється елемент порівняння, співвідношення, а на основі цього й розкриття всіх значеннєвих ознак, хоч яких витончених та глибинних» (Ващенко 33).

Помітно, що в Д. Донцова непересічну роль відіграють антоніми *слабий* – *сильний*, якими відтворено різні типи людей, народів чи рас. Приміром, автор характеризує провансальців, які були *нижчою* расою, а їхнім ідеалом була «людяність», взаємна симпатія, злагодження звичаїв – *чеснота слабих*, які не вміють стати *сильними*» (Донцов, *Націоналізм* 115). Антонімію творять лексичні одиниці *чеснота слабких* – *чеснота сильних* та *вища раса* – *нижча раса* (Донцов, *Націоналізм* 115). Ці вищі раси (за Д. Донцовим) визнавали боротьбу. Тотожна антонімна пара *слабі* – *сильні* є рисою провансальців, котрі є «**слабі** *тварини*, які бояться або не вміють *засвоїти філософії сильних*» (Донцов, *Націоналізм* 136). Також маємо: *раси сильні* – *слабі* (Донцов, *Націоналізм* 175), *народи сильні* – *слабі* (Донцов, *Націоналізм* 195–196). Отож лексеми *сильний* – *слабий* є ознакою не лише фізичної сили, а й життєвої енергії, що пов'язана з вольовим характером, непохитністю духу, та рішучістю дії.

Згущувачами ідей автора є лексичні одиниці *немногі* – *многі*, що визначають призначення праці «Дух нашої давнини». Ці лексеми показують маркувальну межу в структуруванні суспільства, бо **немногим** *лиш дано звершити* **многе** (Донцов, *Дух* 6), тобто автор уже в присвяті до твору пояснює своє ставлення до загалу. Варто наголосити, що величальна українська пісня містить формулу-заклик «Многая літа», що свідчить про присутність цього слова в національній традиції українців.

2. Характеристика ознак, станів, моралі суспільного устрою

У науково-публіцистичному тексті автор неодноразово апелює до моральності, бо маємо чинники *личить* – *неличить*; ідеї *правдивого* й *фальшивого*, *морального* й *неморального*, *чесного* і *безчесного*, *гідного осудження* і *гідного похвали*, поняття *байдужість* – *ворожість* (Донцов, *Дух* 23), *відпруження* – *напруження* (Донцов, *Дух* 42), *праведність* та *беззаконіє* (Донцов, *Дух* 146), *ідилічне* – *трагічне* (Донцов, *Дух* 147), *розпруження* – *напруга* (Донцов, *Вибрані* 9: 249), *реакція* – *поступ* (Донцов, *Вибрані* 6: 265), що побудовані на основі антонімії. Цікаво, що лексема *загальне* творить у мислителя антонімію на основі трьох варіантів: *загальне* – *поодиноке* (Донцов, *Націоналізм* 166), *загальне* – *особисте* (Донцов, *Націоналізм* 167),

загальне – конкретне (Донцов, *Націоналізм* 192), де основою для державницького життя завжди є загальне. Таке повторення антонімів у публіцистиці є одним зі стилістичних прийомів активізації уваги. Даючи характеристику особистостям, автор виводить антоніми *розпруження – напруга*, бо, люди героїчного гарту *«щастя шукають не в розпруженню та ідилії, а в напрузі й у боротьбі»* (Донцов, *Вибрані* 9: 249).

Актуальним для теперішнього часу російського вторгнення в Україну є позиція Д. Донцова, який наголошує на мілітарному моментові життя. Лексеми військової тематики є постійним нагадуванням суспільству про небезпеку, що засвідчують антоніми *війна – мир* (Донцов, *Націоналізм* 164), *напад – оборона* (Донцов, *Націоналізм* 162), *нападати – боронитися* (Донцов, *Націоналізм* 194), *жити – вмирати* (Донцов, *Вибрані* 8: 189).

Хай які загальноновживані антоніми вживає великий публіцист (*мінімальний – максимальний* (Донцов, *Націоналізм* 101), *вниз – вгору* (Донцов, *Націоналізм* 53), *краса – бридкість* (Донцов, *Дух* 59)), він усі лексичні одиниці підпорядковує політичному спрямуванню. Наприклад, проблему відсутності національної програми в провансальців Д. Донцов розуміє так: *«перемагала “мінімальніша” програма»* (Донцов, *Націоналізм* 101), а *максимальну* програму вони вважали за нереальну. Інший приклад стосується обивателя, який дивився на державу *не згори вниз, а лише знизу вгору»* (Донцов, *Націоналізм* 53). Отож антоніми політичного тексту (*мінімальніший – максимальний, згори вниз – знизу вгору*) так чи так ілюструють крайні полюси людського світосприймання.

Ефективним засобом для актуалізації висловлювання є антонімія лексем *нині – завтра, тут – там*, які вертикально та горизонтально членують життя в Україні. Критикуючи пересічного обивателя (названого провансальцем), автор зазначає: *«Саме провансальці обмежили поняття нації в часі, позаяк для них важливим було лише те, що відбувається «нині», проте повністю відкидали дію, яку передбачає “завтра”»* (Донцов, *Націоналізм* 111). Живлющу силу власної землі Д. Донцов передає через антоніми *навні – всередині* (Донцов, *Дух* 126), *просьба і грозьба* (Донцов, *Дух* 132), де лексеми *навні, грозьба* є виразниками колоритного діалектного мовлення, способом показати прикмети українського життя. Вживання діалектизмів у публіцистиці стирає межу між літературною та діалектною лексикою та відтворює стилістичні можливості національної мови.

3. Лексеми *любов – ненависть, правда – брехня* як текстотвірні антонімія мислителя

Смисловий ефект від прочитаного підсилюють базові лексеми *любити – ненавидіти, любов – ненависть*, які є однією з найчисельніших антонімних пар у Д. Донцова. Ця пара присутня в художніх та публіцистичних творах не лише великого публіциста. Леся Українка стверджує: *«Мене **любов ненависти** навчила»* (поезія «Грішниця», 1896 р.); народний вислів зі словами *«Від **любви до ненависти** один крок»*

теж містить ці важливі слова-антоніми *любов – ненависть*. Говорячи про доктрину націоналізму, Д. Донцов знову дає акцент на порівнянні *любови* та *ненависти*: «збудження національного патосу і скерування його в два русла: *любови* до краю і *ненависти* до чужини, – се єдиний шлях для нашої нації» (Донцов, *Вибрані* 10: 137). Розуміння ідеї теж подано на основі антонімної пари *любов – ненависть*: «боротьба в ім'я якоїсь ідеї без *любови* до неї, без *ненависти* до ідеї чужої, без того, без чого не обходилася ні одна боротьба живих ідей на світі» (Донцов, *Націоналізм* 88). Антонімна пара *любити – ненавидіти* використана й тоді, коли йдеться про соціалістів, які «ані не *любили* вони до безтями свого, ані не *ненавиділи* чужого» (Донцов, *Вибрані* 4: 202).

Лексеми *любити – ненавидіти* є символом екзистенційних начал: «Як же хочете ви *любити* лад і не *ненавидіти* безлад; свідомо прагнути до миру і не знищити того, що його унеможлиблює? (Донцов, *Вибрані* 7: 197). Також важливою є думка, що патос у носіїв великих ідей набуває форми, що зветься фанатизмом, бо фанатик має «*любов* до ідеї, яку він хоче здійснити, і <...> безмірну *ненависть* до всього, що перешкоджає її здійсненню» (Донцов, *Націоналізм* 176). Антонімія підкреслює позицію Д. Донцова та через образність творить метафоричність висловлювання.

Інформація, що передана через антоніми, впливає не лише через факти та достовірно дібраний матеріал, а й через апелювання до конотативно промовистих слів (*розбійники, перевертні*), які поєднано в межах одного мікротексту. Зокрема, типова для мовлення антонімна пара *любив – ненавидів* (чи *проклинав*) у Д. Донцова скерована на ненависть до України розбійників, перевертнів, похилених рабів та до показу всеохопної любови до України героїв, які «мали силу розкувати закутих людей». Через стилістично марковані антоніми мислитель дає поведінкову настанову, бо лексичні одиниці *любити – проклинати* підсилені мезонімом *жаліти* (це градуальні, або ступінчасті антоніми). Д. Донцов пояснює позицію Т. Шевченка: «Тих, що кували кайдани, – *проклинав*. Тих, що їх несли покірно, – *жалів*. А тих, що їх рвали, *любив*!» (Донцов, *Вибрані* 3: 251).

Антонімна пара *правда – брехня* (Донцов, *Хрестом* 214) як сутність людського життя є повторюваною в різних творах Д. Донцова, що додає експресії до висловлюваного. Визначаючи як чільну ознаку фанатичну віру в свою ідею та безкомпромісовість у боротьбі за неї, Д. Донцов виводить попарно антоніми *правда й добро* та (по інший бік) *брехня й зло*. Між цими категоріями стоять мезоніми *діалог* та *компроміс*, яких не визнає великий журналіст, бо для нього важливі два біблійні слова «Так» та «Ні». Мислитель зазначає, що до діалогу та компромісу завжди причетні ті з угодовською серединною позицією, «що їх, за словами Євангелія, “виригне Господь із уст своїх” в годину останнього рахунку» (Донцов, *Хрестом* 214). Отже, «в одних – це віра в силу *Правди й Добра*, у других – у силу *Брехні й Зла*» (Донцов, *Хрестом* 214).

Коли Д. Донцов аргументує, як інтелектуалізм привів нашу національну думку до зречення власного національного ідеалу, до універсалізму, то порушує питання нації. Мислитель стверджує, що інтелектуалісти не розуміли, що в різних націй свої почування і бажання, бо те, що для однієї нації – *правда*, для іншої – це *брехня* (Донцов, *Націоналізм* 43). Вартує наголосити, що антонімія лексем *правда* – *брехня* в політичних творах мислителя, вплетена в різні контексти, змушує звернути увагу на прочитане. Говорячи про війну в Україні, політики теж протиставляють *правду* (що є українськими реаліями) та *брехню* (яку насаджує Московія). Д. Донцов переконує, що інтелектуалізм як нібито позитивна течія для України став вкрай негативним, бо привів нашу національну думку до зречення власного національного ідеалу, до універсалізму. Тлумачення лексеми інтелектуалізм, апелювання до ідей нації є визначальними для того, щоб антоніми *правда* – *брехня* отримали ідеологічний ракурс для осмислення твору.

4. Антонімні пари як підсилення ідей певної персони

Нові асоціації для підвищення виразності антонімії створює апелювання до назв персон, на основі дії яких пояснено певні вчинки. Антонімна пара *недодати* – *передати* (Донцов, *Вибрані* 9: 211) в мислителя вимальовує образ людини честі, людини, яка цінує правду понад усе. Йдеться про А. Лінкольна, який, працюючи в крамниці, недодав бабусі шість центів, тому біг за нею, аби повернути гроші. Д. Донцов акцентує, що на теперішній час хтось міг би бігти за клієнтом, лише у випадку, коли б передав кілька центів. Отож навіть такі типові загальнозрозумілі антоніми вмотивовують чин та позицію автора й одночасно підпорядковані стилю публіцистичного тексту.

Антоніми *щастя* – *горе* подано в мислителя через цитату Еклезіяста, який вважає, що щастя для народу є тоді, коли князі їдять, щоб підкріпитися, а горем є, коли князі лише їдять (Донцов, *Дух* 18). Уміщені в тексті Д. Донцова поклики до текстів різних авторів, тобто інтертектуальність, дозволяють стверджувати певну ідею через товщу часу, є натяком на погляд іншої персони, яка відома своїми здобутками (Ільченко 111–113).

Антоніми *об'єднання* і *роз'єднання* є назвою однієї зі статей у брошурі «Московська отрута», яка звучить як «*Об'єднання і роз'єднання в науці св. Іоана Золотоуста*» (Донцов, *Вибрані* 9: 267). Символічним у Д. Донцова є цитування І. Золотоустого, для якого важливий Божий помисел, ірраціональне, підсвідоме, а не матеріальне. Контекст дає розуміння, що І. Золотоустий як адвокат чітко розмежував правду та (по інший бік) брехню та лицемірство. Ідеї духовості, які пропагував католицький святий, стали для Д. Донцова чільними в ідеології націоналізму, бо волюнтативний чинник базовий для зміни ситуації.

5. Нанизування антонімів як експресивне насаження тексту

Відтворення певного поняття, явища чи дії через подачу низки антонімних пар демонструє емотивну функцію мови, оскільки це типовий метод Д. Донцова емоційно та образно висловити власне ставлення до політичних реалій та прокоментувати дійсність. Емоційність завжди додає фону, створює ефект сказаного (Мацько 189).

Пояснення суті московської літератури в Д. Донцова унаочнено антонімами *добро і зло, брехня і правда, краса і погань*. Прикметно, що ці лексеми подано як знищувальна характеристика московських письменників (О. Пушкіна, Л. Толстого, Ф. Достоевського, О. Блока), які не розрізняли і тим паче не протиставляли поняття добра – зла, правди – брехні, краси – погані, а змішували їх, намагаючись «знищити в загальному хаосі всі етичні вартості» (Донцов, *Вибрані* 9: 32).

Антонімами *добрий – поганий* (також: *добрий – злий, добрий – недобрий*) мислитель дає вердикт людям з відсутністю чіткої позиції, котрі не вміють розрізнити позитив та негатив. Автор виводить збірний образ Манілових, які визнають *злий соціалізм і добрий, злий большевизм і добрий, злу Росію і добру, злу російську літературу і добру, недобрих жидів і добрих, недобрих масонів і добрих, злий інтернаціоналізм і добрий* (Донцов, *Вибрані* 4: 162). Нанизування численних антонімів утворює стилістично промовистий текст, де кожна антонімна пара переконує в правильності думок мислителя. Перелік антонімних пар автор використовує, щоб пояснити єдину причину дволичності, суть якої: «Аби, хоронь Боже, не ставити себе в становище, щоби зайняти виразну й гостру позицію!» (Донцов, *Вибрані* 4: 162).

У тексті «Націоналізму» антоніми *зневіра, сумнів – певність, віра* (Донцов, *Націоналізм* 150) є вихідними для когнітивного зрізу постулату правди. Нагромадження контекстуальних антонімів *підпора – казнь, надежда – разрушеніє* дають розуміння церкви, яка є *підпора* (для «хромих»), але *казнь* (для блудних), *надежда* (для «отчаявщихся»), але *разрушеніє* (для «нечистих») (Донцов, *Дух* 98).

Мислитель акцентує, що відмовляючись від вольового моменту як стрижневого в понятті нації, наша політична думка того часу прийшла до безнадійного еkleктизму. Свою позицію він увиразнює антонімами *воля – експансія, експансія – оборона, оборона – мир*, де кожна наступна антонімна пара підсилює попередню. Отож аксіома від Д. Донцова така: «Там, де нема волі, нема експансії; де нема експансії – є лише оборона; де є лише оборона – є ідеал миру, і зник потреби організаційно-державного центру, а коли наступає цей зник, свої найвищі функції нарід передає іншій нації, а сам перестає нацією бути» (Донцов, *Націоналізм* 75).

6. Цитування як відтворення ідей історичних постатей

Міжтекстові відношення, що ілюструють опосередковану (алюзія, плагіат, неявна цитата) чи явну (цитата) присутність елементів одного стилю в межах іншого, мовознавці називають інтертекстуальністю.

Антонімія в цитатах Д. Донцова підкріплена Біблійними текстами (*світло – темрява* (Донцов, *Дух* 146)), притчами Г. Сковороди (*невидиме сильніше за все **видиме*** (Донцов, *Дух* 64)), творами І. Котляревського (*Що **строїть** треба, то **ламали**, Що треба **кинуть**, то **ховали**, що класть в **кишеню**, клали в **рот*** (Донцов, *Дух* 22)) тощо. Особливо переконливим є цитування Біблії, наприклад, з'ясовуючи поділ людей на *гарячих* та *холодних*, автор (як і Святе Письмо) не допускає можливості бути «літеплим», хоча присутній поділ людей на *гарячих – літеплих – холодних* (Донцов, *Дух* 104), що передають антоніми. Антоніми *честь – нечесть – безчестя* (Донцов, *Дух* 106) подано як ознаку вселюдських якостей, проте заперечено як згубне поняття *нечести*. Серединний компонент (мезонім) в антонімії можливий для універсальної категорії часу, бо є *минуле – теперішнє – майбутнє* (Донцов, *Дух* 120). Отож, крім комплементарних антонімів, що переважають у творах Д. Донцова, маємо й поодинокі контрарні антоніми.

Цитовані тексти в мислителя містять не лише загальнономвні (*невидиме – видиме, стороїти – ламати, кинути – класти*), а й контекстуальні (*кинути – ховати, кишеня – рот*) антоніми. Поклики на Святе Письмо, твори Г. Сковороди, І. Котляревського та інших авторів впливають на читача своїми традиційними істинами та перевіреною часом мудрістю. Цитування текстів інших стилів привносить красу до публіцистики, сприяє асоціативному мисленню, передає ідеї інших авторів та ілюструє естетичну функцію мови.

Висновки. Лінгвостилістичне наповнення творів Д. Донцова засвідчує внутрішню силу лексичного складу української мови.

Стилістичним маркером публіцистики великого журналіста, базою його ідіостилю та світоглядом характеристикою його поглядів є антоніми. Присутність антонімних пар віддзеркалює неординарне мовомислення Д. Донцова, часто є авторським новотвором, який віднаходить свою специфіку лише в контексті. Різні за структурою чи типом антоніми творять образність твору, впливають на емоції та дають установку на аналіз ситуації, яка поставлена по різні боки.

Для класичної лексикології не характерний тип антонімів, що відтворюють назви людей. Проте вимога Д. Донцова створити сильну провідну верству (за аналогією до княжих та гетьманських часів) стає прототипом для формування антонімів, що структурують суспільство. Особливе стилістичне навантаження посідають антоніми, побудовані на ознаках мілітарного аспекту життя, що характеризує політичні вимоги мислителя. Вертикальне членування мови передають діалектні лексеми, які, творячи антонімію зі загальноновживаними словами, засвідчують давність української мови і стилістично наснажують текст.

Антонімія творів Д. Донцова додає інформативності до висловлюваного, є важливим засобом увиразнення змісту, емоційно-експресивним чинником

впливу на читача, авторською оцінкою ситуації та є прикладом для зміни суспільно-політичної ситуації.

Стилістично різноманітні антоніми в творах Д. Донцова – це не лише аргументативний матеріал для показу позиції Д. Донцова, а й репрезентанти націєтвірної, інформативної, емотивної та естетичної функції мови.

Перспективою досліджень є аналіз стилістичних ресурсів (оксиморону, параномазії, перифразу тощо) у творах Д. Донцова.

Список використаних джерел

- Донцов, Дмитро. *Вибрані твори*, упорядкування, післямова, коментарі О. Баган. У 10 т. Дрогобич: Відродження, 2011–2016.
- Донцов, Дмитро. *Дух нашої давнини*. Львів–Київ: Накладом Юрія Криворучка, 2011.
- Донцов, Дмитро. *Націоналізм*. Вінниця: ДП «ДКФ», 2006.
- Донцов, Дмитро. *Хрестом і мечем*. Тернопіль: Рада, 2010.

Sources

- Dontsov, Dmytro. *Vybrani tvory*, edited by O. Bahan. 10 vols. Drohobych: Vidrozhennia, 2011–2016.
- Dontsov, Dmytro. *Dukh nashoi davnyuny*. Lviv–Kyiv: Nakladom Yuriiia Kryvoruchka, 2011.
- Dontsov, Dmytro. *Natsionalizm*. Vinnytsia: DP “DKF”, 2006.
- Dontsov, Dmytro. *Khrestom i mechem*. Ternopil: Rada, 2010.

Список використаної літератури

- Барилова, Галина та Глуховцева, Катерина. *Українська етнолінгвістика*. Луганськ: Видавництво Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2011.
- Бацевич, Флорій, *Нариси з комунікативної лінгвістики*. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003.
- Бацевич, Флорій. *Нариси з лінгвістичної прагматики*. Львів: ПАІС, 2010.
- Богдан, Світлана. *Методи й методика лінгвостилістичних досліджень*. Луцьк: Вежа-Друк, 2014.
- Ващенко, Василь. *Українська лексикологія. Семантико-стилістична типологія слів*. Дніпропетровськ: ДДУ, 1979.
- Голубовська, Ірина. *Етнічні особливості мовних картин світу*. Київ: Логос, 2004.
- Єщенко, Тетяна. *Лінгвістичний аналіз тексту*. Київ: ВЦ «Академія», 2009.
- Жайворонок, Віталій. *Українська етнолінгвістика. Нариси*. Київ: Довіра, 2007.
- Льченко, Олена. «Інтертекстуальні елементи в сучасних медіатекстах: прагматичний аспект». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*, № 39(3), 2019, с. 111–4.
- Карпова, Ірина. «Антонімія як засіб вираження прихованого заперечення». *Наукові записки. Серія філологічна*, вип. 30, 2012, с. 31–3.
- Космеда, Тетяна. *Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: засоби вираження категорії оцінки в українській та російській мовах*. Автореф. дис. ... д-ра наук: 10.02.01. Харків, 2001.
- Кочан, Ірина. *Лінгвістичний аналіз тексту*. Київ: Знання, 2008.
- Мацько, Любов, Сидоренко, Олеся та Мацько, Оксана. *Стилістика української мови*. Київ: Вища школа, 2003.
- Межуєва, Ірина. «Антонімія як мовне явище: принципи та підходи». *Молодий вчений*, № 9 (61), 2018, с. 364–67.

- Основні лінгвостилістичні поняття і категорії (словник-довідник філолога), уклад. Коломієць, Інна. Умань: ВПЦ «Візаві», 2015.
- Савчук, Руслана. «Стилiстичні засоби у заголовках сучасних медіатекстів: психолінгвістичний аспект». *Актуальні питання гуманітарних наук*, вип. 34, том 4, 2020, с. 161–70. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/34-4-24>
- Святовець, Віталій. *Словник тропів і стилістичних фігур*. Київ: ВЦ «Академія», 2011.
- Селіванова, Олена. *Лінгвістична енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К, 2011.
- Чабаненко, Віктор. *Стилiстика експресивних засобів української мови*. Запоріжжя: ЗДУ, 2002.

References

- Barylova, Halyna and Hlukhovtseva, Kateryna. *Ukrainska etnolinhvistyka*. Luhansk: Vydavnytstvo DZ "LNU imeni Tarasa Shevchenka", 2011.
- Batsevich, Florij. *Narysy z komunikatyvnoyi linhvistyky*. Lviv: Vydavnychyy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2003
- Batsevych, Florij. *Narysy z linhvistychnoi prahmatyky*. Lviv: PAIS, 2010.
- Bohdan, Svitlana. *Metody i metodyka linhvostylistychnykh doslidzhen*. Lutsk: Vezha-Druk, 2014.
- Vashchenko. Vasyl. *Ukrainska leksikolohiia. Semantyko-stylistychna typolohiia sliv*. Dnipropetrovsk: DDU, 1979.
- Holubovska, Iryna. *Etnichni osoblyvosti movnykh kartyn svitu*. Kyiv: Lohos, 2004.
- Yeshchenko, Tetiana. *Linhvistychnyi analiz tekstu*. Kyiv: VTS "Akademiia", 2009.
- Zhaivoronok, Vitalii. *Ukrainska etnolinhvistyka. Narysy*. Kyiv: Dovira, 2007.
- Ilchenko, Olena. "Intertextual elements in modern media texts: pragmatic aspect". *Scientific Herald of International Humanitarian University. Series "Philology"*, no 39(3), 2019, pp. 111–4.
- Karpova, Iryna. "Antonimiia yak zasib vyrazhennia prykhovanoho zaperechennia". *Naukovi zapysky. Serii filolohichna*, no 30, 2012, pp. 31–33.
- Kosmeda, Tetiana. *Aksiolohichni aspekty prahmalinhvistyky: zasoby vyrazhennia katehorii otsinky v ukrainskii ta rosiiskii movakh*. Doctoral Thesis Abstract. Kharkiv. 2001.
- Kochan, Iryna. *Linhvistychnyi analiz tekstu*. Kyiv: Znannia, 2008.
- Matsko, Liubov, Sydorenko, Olesia, and Matsko, Oksana. *Stylistics of the Ukrainian language*. Kyiv: Vyshcha shkola, 2003.
- Mezhuyeva, Iryna. "Antonymy as a linguistic phenomenon: principles and approaches". *Young Scientist*, no 9 (61), 2018, pp. 364–67.
- Osnovni linhvostylistychni poniattia i katehorii (slovyk-dovidnyk filoloha)*, edited by Kolomiets, Inna. Uman: VPTS "Vizavi", 2015.
- Savchuk, Ruslana. "Stylistic means in the headlines of contemporary media texts: the psycholinguistic aspect". *Humanities Science Current Issues*, № 34, vol. 4, 2020, pp. 161–70. doi.org/10.24919/2308-4863/34-4-24
- Sviatovets, Vitalii. *Slovyk tropiv i stylistychnykh fihur*. Kyiv: VTS "Akademiia", 2011.
- Selivanova, Olesia. *Linhvistychna entsyklopediia*. Poltava: Dovkillia-K, 2011.
- Chabanenko, Viktor. *Stylistyka ekspresyvnykh zasobiv ukrainskoi movy*. Zaporizhzhia: ZDU, 2002.

Стаття надійшла до редколегії 11.03.2023